

***Epipactis leptochila* al vessant sur del Pirineu**

L'any 2020, d'estrany record per a tothom, ens ha portat el descobriment d'*Epipactis leptochila* (Godfery) Godfery al vessant sud dels Pirineus, a la comarca de l'Alta Ribagorça. Els registres més propers fins aleshores eren del vessant nord de la serralada, al Conflent i a l'Arieja, citades per Alain Mangeot i Jean-Marc Lewin, a uns 70 km en línia recta de les poblacions trobades ara.

Es tracta d'una orquídia de distribució principalment centreeuropea, rara, sovint solitària, autògama, d'ambients ombrosos i humits. Les presents observacions al vessant sud dels Pirineus van ser conseqüència d'excursions realitzades durant l'última setmana de juliol de 2020 a pobles abandonats en valls apartades. Planificant itineraris, em fixava al mapa si el recorregut creuaria per obagues amb una bona orientació i em vaig preparar pel que pogués sorgir, bo i que no podia imaginar l'abast de la troballa.

Les dues localitzacions són en obagues d'orientació nord i nord-oest, en valls de transició entre el Prepireneu i les carenes axials, de terreny calcari, a 1270 i a 1475 m. Queden dins del domini de les rouredes humides, actualment ocupades per un barreig de pi roig, caducifolis variats —avellaners, diversos roures, etc.— i boixos ben desenvolupats. La vegetació del lloc crea un ambient ombrejat, a voltes fosc.

L'ambient fora de la protecció de la vegetació és força càlid. Les dues localitzacions tenen en comú estar en barrancs de curs d'aigua on es crea una bombolla frescal en clar contrast amb la resta de l'entorn de la vall, on el clima d'influència continental genera estius severos en temperatures i evaporació.

Segui a la vora d'un camí o del torrent, el terreny acostuma a ser fràgil, tou, amb tendència a aixaragallar-se, pel que la sola presència de l'observador compromet l'estabilitat del sòl i perjudica a les plantes si no s'actua amb molta cura. Les localitzacions, en el moment de la florida d'*E. leptochila*, poden estar acompanyades de curraïà grogós (*Cephalanthera damasonium*) ja en fruit o d'*Epipactis* de fulla ampla (*Epipactis helleborine*) la majoria de les quals començant a florir.

La població més sana d'*E. leptochila* constava d'un grup de 4 tiges juntes, d'origen rizomatós, amb poques fulles, lanceolades i les superiors allargades i grans, patents, donant un aspecte particular al grup. Podria haver-hi alguna ambigüitat amb *E. distans* però les flors són inconfusibles del grup d'*E. leptochila*. A la base, s'observaven tiges assecades, força descompostes, previsiblement de l'any anterior, fet que fa pressuposar que la florida es repeteix cada any. L'observació a ull nu, si no tenim ja la vista gaire desmillorada, és suficient per reconèixer el característic epiquil estret i agut orientat cap a endavant o cap avall, sense cargolar-se cap enrere. La visió ampliada amb lupa o fotografia mostra el coll estret entre l'hipoquil i l'epiquil, tret que defineix les plantes com a *E. leptochila* enlloc d'*E. provincialis*, amb la que es podria confondre. Però aquesta diferència entre aquests dos tàxons no és clara. Helmut Presser, en un treball de 2007, no accepta les diferències entre les presumptes espècies del grup d'*E. leptochila* que diversos autors havien descrit anteriorment: *E. leptochila*, *E. provincialis* i *E. maestrazgona*. La correcta identificació en el nostre cas es va donar gràcies a la publicació de les dades i fotos a www.ornitho.cat, secció orquídies, el vespre del mateix dia de la primera observació, rebent-ne la confirmació al cap de poques hores per part dels validadors.

En la segona localització, les plantes creixien separades, de mides ben diferents i en diversos estats de floració. Poques plantes no tenien aquí un aspecte sa o esplendorós com en la primera localització. Les tiges amb més quantitat de flors presentaven al mateix temps poncelles, algunes poques flors obertes i força flors ja pansides. Sovintejaven peus amb la tija doblegada per la base, mancats de força per suportar el seu propi pes, quedant ajaguts sobre el terra o la molsa. Pot ser un indicatiu d'estar vivint en condicions severes o no òptimes per a l'espècie.

La descoberta d'*E. leptochila* per primer cop al vessant sud dels Pirineus pot tenir més a veure amb la poca prospecció del territori per ulls experts que no per la manca de condicions bàsiques per al desenvolupament de l'espècie. També, el règim especial de pluges que s'ha donat durant el mes de juny de l'any 2020 ha ajudat a les plantes a passar d'un estat latent a la floració.

Una dada important és que vaig ser al mateix lloc d'una de les observacions just l'any anterior i no- més hi vaig veure les fulles de curraia grogós i unes poques i minses rosetes basals d'*Epipactis* difícils de relacionar amb una espècie concreta. En tot cas, no hi havia cap tija ni florida ni fructificada d'*E. leptochila* ni d'altra *Epipactis*. El règim de pluges superior a la mitjana —i potser també les temperatures inferiors a la mitjana— de l'excepcional mes de juny van tenir una influència cabdal en la floració de l'espècie, que pot restar latent els anys que les condicions no li són prou favorables, tal com fan altres espècies.

És previsible que una identificació d'indrets propicis a la comarca i comarques adjacents donin com a resultat més localitzacions de l'espècie. Per tant, animo als lectors a cercar-ne de noves seguint els paràmetres explicats aquí, més que no anar directament i freqüentar les poques i fràgils poblacions ja trobades. Degut a la seva raresa al territori català, caldria fer un cens acurat de les poblacions conegudes i proposar la seva inclusió al Catàleg de flora amenaçada de Catalunya.

Voldria acabar agraint als membres del GOC, Grup Orquidològic de Catalunya, per l'interès i suport rebut, especialment de Pere Espinet, Lluís Salvador i Lluís Serra que han facilitat la publicació d'una nota científica sobre la troballa al Butlletí de l'ICHN, que podeu consultar per a més informació en aquesta adreça: https://ichn2.iec.cat/Butlleti_84.htm.

Text i fotos: Xavier Alamany

A dalt, flors mostrant l'epiquil estret, allargat i agut, amb protuberàncies suaus tenyides de rosa. Tots ells trets formals característics d'*E. leptochila*. A baix a l'esquerra, un grup de peus sans a la vora del camí, amb tiges assecades de la temporada anterior ajagudes al terra. A la dreta, plantes precàries, de fulles separades i poc desenvolupades, amb poques flors obertes que es panseixen de seguida.